

הרבנות הראשית לישראל

כתיבה: הרב יעקב אריאל, הרב הראשי של רמת גן לשעבר¹



לפני מאה שנה, באדר תרפ"א, הקימו הראי"ה קוק והרב יעקב מאיר, בגיבויים של רוב מניין ורוב בניין של רבני הארץ וראשי הישיבות, את הרבנות הראשית לישראל.

היו אלו ימי בראשית של ההתארגנות החדשה של יהודי הארץ, עם תחילתו של השלטון הבריטי בארץ. לפני כן שרר כאן השלטון הטורקי שהיה מנוון ומושחת ולא היה לו שום עניין בארגון מסודר של החיים הקהילתיים והדתיים ברחבי האימפריה שלו. הוא רק הכיר בסמכותו של החכם באשי, הרב הספרדי הראשון לציון, לדברים מסוימים ותו לא. כל רבנות במקומה פעלה בדרך כלל על דעת עצמה, ללא תיאום בין הקהילות השונות בארץ. תעודת הכשר, או גט ממקום אחד לא הוכר בהכרח במקום אחר. כך היה המצב גם בכל רחבי הגולה.

לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה נקבע סדר חדש במזרח התיכון. חבר הלאומים שהתכנס בסן-רמו שבאיטליה באייר תר"פ הכיר בזכותו של עם ישראל לשוב לארץ מולדתו ולהקים בה בית לאומי. כאחראית לסדר החדש מונתה זמנית בריטניה (לצערנו בריטניה לא מילאה את תפקידה כראוי ואף הערימה מכשולים בנושא הקמת הרבנות הראשית, השלטון הבריטי יזם בתחילה את הרעיון וסייע בהקמתו אך בהמשך הזמן משך את ידו ואף לא הפריש תקציב ראוי להפעלתו).

הישוב היהודי בארץ החל להתארגן במסגרת של 'מדינה בדרך' ולשם כך הקים מוסדות מרכזיים שהנהיגו אותו. הראי"ה קוק הבין שזו גם שעתה הגדולה של הרבנות. יחד עם בניית המסגרת הלאומית החדשה בארץ הגיעה העת לצקת בה תוכן רוחני ולמסד את הרבנות כחלק בלתי נפרד מהמוסדות הלאומיים. אלו היו אמורים לשמש, בהמשך הזמן, כתשתית למוסדות הממלכתיים של המדינה לכשתוקם אי"ה. כאמור עד

¹ נשיא ארגון רבני צהר לשעבר, נשיא מכון התורה והארץ, נשיא ישיבת רמת גן, נשיא מדרשת אביב, זוכה פרס ישראל בספרות תורנית, זוכה פרס הרב קוק לספרות תורנית

עתידי כל רב שמונה על ידי קהילה מקומית הוכר רק על ידי הקהילה שבחרה בו. בדרך כלל הרב שימש בין היתר גם כאב בית דין לדיני ממונות ואישות, קידושין וגירושין וכדו' ואחראי על השחיטה המקומית ונושאי כשרות אחרים. קרה לא אחת שפסיקה של רב מקומי לא התקבלה על-ידי קהילה אחרת בגלל שינויי מנהגים והבדלים בשיטות פסיקה. לא הייתה סמכות מרכזית אחת. היינו עם מפוזר ומפורד ולא היה מוסד מרכזי אחד שיתאם בים הפסיקות השונות ויקבע בכלל מיהו רב. אומנם ב"ה כל רב שהוסמך לרבנות על-ידי רבנים ידועים ומוכרים היה תלמיד חכם, ירא שמים וראוי לתפקידו, אך איש לא יכול היה לערוב לכך שמצב זה יישאר קבוע. היו מקומות בגולה בהם מונו רבנים 'מטעם' ללא סמכות וללא סמיכה ראויה.

עתידי, עם כינונה של מסגרת לאומית מגובשת בארץ ישראל, הגיעה העת ליצור מסגרת מקבילה גם בתחום הרבנות. לכן מן הראוי להקים מוסד רבני מרכזי שישימש סמכות עליונה לכל רבני הארץ (ובהמשך גם לכל יהדות העולם, 'כי מציון תצא תורה'). הישוב היה מורכב מיוצאי גלויות שונות ולפי ההלכה על כל עדה לשמור על מסורתה, אך עם זאת המשותף רב על המפריד והכרח ליצור כתובת מרכזית אחת שתאחד את כל הרבנויות בדברים הנוגעים לכלל ישראל. לדוגמא, ייקבעו כללי הכשר אחידים, פחות או יותר, לכל הרבנויות וכך ניתן יהיה לסמוך על הכשרה של כל רבנות די בכל אתר ואתר. כל חופה תיערך על-ידי הרב מקומי בסגנון המקובל על הזוג, אך ייערך רישום מרכזי של כל הנישואין וגם הגדרת המעמד האישי תיקבע על-פי כללים משותפים לכולם. נישואין וגירושין, אלמנות, ייבום, חליצה וגירור ייקבעו במשותף על-פי הסכמות המקובלות על כולם.

רבנים בכל אתר ואתר ייבחרו על-ידי הקהילה המקומית לפי מוצאה, אך מיהו רב, מיהו דיין ומיהו שוחט, תקבע הרבנות הראשית. בתי הדין המקומיים ימשיכו לפעול, אך יש נושאים חמורים, הנוגעים לכלל ישראל, שאין להשאירם בסמכותה של כל רבנות מקומית. יש להקים בתי דין מרכזיים לנושאים ציבוריים, כגון: עגונות, גיטין, גיורים וכדו'. דוגמא, כדי שאישה שהתורה מעגינותה, תוכל להינשא מחדש בכל מקום בעולם, יש צורך בסמכות מרכזית שאיש לא יוכל לערער על היתרה.

השלטון הבריטי, שהיה מעוניין ברבנות מסודרת, ואף הכיר בסמכות בתי הדין להוציא לפועל גזרי דין, הציע להקים בית דין גדול, שישימש גם כתובת לערעורים על פסקיו של בית הדין המקומי (מוסד כזה לא היה מקובל עד כה בקהילות ישראל, אם כי הרעיון הועלה כבר על-ידי הספורנו בפירושו לתורה, שמות י"ח, כא. גם בתלמוד מוזכרת האפשרות לבטל פסיקה של בית דין מקומי בגלל טעות, אך לא היה מוסד עליון שקבע זאת. מסתבר שבזמן המקדש, בית הדין הגדול, שישב בלשכת הגזית, שימש בין היתר גם כבית דין לערעורים.

הראי"ה קוק והרב יעקב מאיר, בתמיכת כל רבני ירושלים, קמו ועשו מעשה. הם יסדו בירושלים שחיטה מאוחדת. הם ריכזו במקום אחד את גדולי המומחים בהלכות שחיטה וכשרות, מכל העדות, וקבעו שכל

האטליזים יקבלו את אספקת הבשר מעתה ואילך רק ממקום סמכותי אחד, מהשחיטה המאוחדת. הייתה זו מהפכה בנושא הכשרות. היא העלתה את רמתה לדרגה גבוהה יותר והגבירה את אמינותה בעיני הצרכנים. מכאן ואילך היה ידוע לכל שיש על מי לסמוך ואין צורך לברר בכל מקרה מי השוחט, מי הבודק ומי המנקר.

הרבנות הראשית הפכה, כמצופה, למייצגת הבלעדית של תורת ישראל בכל נושא ציבורי העולה על הפרק. ואכן אחת משעות המבחן של הרבנות הראשית הייתה במארעות תרפ"ט. ההנהגה הלאומית לא הייתה בארץ, עקב הקונגרס הציוני שהתכנס אז באירופה. הראי"ה קוק, בתוקף היותו הרב הראשי, שנחשב כמייצג הבכיר של הישוב, דרש מממלא מקום הנציב העליון להניס את הפורעים הערבים ולהפסיק את הטבח. הוא עקף את הצנזורה והבריק דרך ביירות מברקים לעולם כולו, בהם תיאר את המצב החמור והמסוכן שנוצר על-ידי הפרעות בארץ ושיווע לעזרה. לאחר מכן, כשהוקמה ועדה ממשלתית (בריטית) לחקור את המאורעות, הוא התייצב בפניה והאשים את המופתי בהסתה ובעלילה מרושעת, כאילו יש תוכנית יהודית להרוס את אל-אקצה. בשם הסמכות התורנית העליונה הוא הצהיר שאין תוכנית כזאת על הפרק. מאידך, בשם אותה סמכות הוא התנגד בכל תוקף להצעה שעם ישראל יוותר על זכותו על הכותל המערבי, שריד בית מקדשנו.

דבר דומה התרחש ערב קום המדינה. בארץ ביקרה ועדה אנגלו-אמריקנית שנשלחה לבדוק את האפשרות להקים בחלק מן הארץ מדינה יהודית. הרבנים הראשיים דאז הגריא"ה הרצוג והגרב"צ עזיאל הוזמנו אליה כמייצגי תורת ישראל ונשאלו כיצד תתמודד מדינה יהודית עם מיעוטים? מה תהיה עמדת ההלכה?

הגריא"ה הרצוג הכין אז מחקר מקיף בן שלושה כרכים בשם 'תחוקה לישראל', בו הוא מתייחס לשלל השאלות המסובכות שמציאות מורכבת כזו מעוררת. לדעתו, ההלכה מאפשרת הקמת מדינה מודרנית ודמוקרטית שבה יש גם למיעוטים בני דתות אחרות, זכויות שוות. תשובותיו אפשרו לעולם להכיר במדינת ישראל ולקבלה כחברה שווה במשפחת העמים.

עם הקמת המדינה קבעה הרבנות הראשית את יום העצמאות כיום טוב בהלל ובהודאה וחיברה את התפילה לשלום המדינה. בקדנציה אחרת קבעה הרבנות הראשית את כ"ח באייר - יום ירושלים - כיום טוב נוסף בהלל והודאה.

עם גיבור גלי העלייה מכל קצות העולם כינסה הרבנות הראשית את כל הרבנים ועל דעתם קבעה תקנות אחידות לגיל הנישואין, לאיסור ביגמיה לכל העדות, העלאת גיל חיוב המזונות לילדים עד גיל 15 ולאחר מכן עד גיל 18 ועוד. אלפי הנחיות, פסיקות והוראות ניתנו על-ידי הרבנות הראשית לדורותיה.

החוק מכיר בסמכותה של הרבנות הראשית בנושאים שונים כגון: מעמד אישי, כשרות וכדו'. החוק מחייב שהמזון בכל מוסדות הציבור בארץ, כגון: הצבא, בתי החולים, מוסדות חינוך וכו' יהיה כשר על-פי קביעתה של הרבנות הראשית. אין מקום בעולם כמו מדינת ישראל שבה רוב בתי העסק והמפעלים לייצור מזון כשרים. כל מי שנכנס למרכול כשר (ורובם כאלו!) יכול לסמוך על כשרות המוצרים כמעט בעיניים עצומות. הוא לא ייכשל במוצר לא כשר.

כאמור, הרעיון של הרבנות הראשית נתמך בתחילתו לפני מאה שנה על-ידי רוב רובם של הרבנים, ראשי הישיבות וחכמי התורה בארץ, מכל העדות ומכל הדעות. היה רק קומץ קטן של חוג קיצוני בירושלים שהתנגד לעצם הרעיון של רבנות ראשית מרכזית מסיבות אידיאולוגיות. הוא התנגד בכלל לעצם הרעיון הציוני וממילא גם למוסדות הלאומיים שהוקמו בארץ. הוא גם לא מכיר עד היום במדינה, לא מוכן להסתייע בתקציביה, ואף אינו משתתף בבחירות לכנסת ולעירייה (הוא מתנגד גם למפלגות החרדיות!). הוא הקים גוף כשרות מתחרה לרבנות הראשית. בתחילתו, הייתה רמתו נמוכה מזו של הרבנות הראשית, אך בהמשך הזמן מעמדו גדל והתחזק ומצא כר נרחב בתחומים ייחודיים של הידורי כשרות.

הרבנות הראשית היא כלל ישראלית והכשריה מבוססים על פסיקות השולחן ערוך. אי אפשר לדרוש מכלל האוכלוסייה להדר לפנים משורת הדין. לדוגמא, הרבנות הראשית מכשירה בשר גם לפי פסיקת הרמ"א, המקובלת גם על ציבור ספרדי גדול, כגון חלק מיוצאי מרוקו ומסורתיים רבים. הבד"ץ מתמקד רק ב'בשר חלק' שהוא מהודר יותר. המהדרין המעדיפים בשר זה אוכלים בהכשר הבד"ץ, גם אם אינם מזדהים עם האידיאולוגיה שלו. אומנם גם לרבנות הראשית יש בשר מהודר לא פחות, אך התדמית שנוצרה בקרב הציבור, בעיקר על-ידי תועמלנים שונים, היא שההכשר של הרבנות, גם המהודר, נופל כביכול מזה של הבד"ץ. מטרתם לערער את סמכות הרבנות הממלכתית המרכזית.

גם לבד"ץ קמו מתחרים ומערערים, וכיום יש כמה וכמה בד"צים, לא כולם ברמה מהודרת. האחראים שבהם לא נותנים הכשר אלא על בסיס ההכשר של הרבנות הראשית, אלא שמוסיפים עליה קומה שניה מהודרת יותר. ואכן, בעקרון יש לברך ולעודד יחידים להדר במצוות, אולם הבסיס המשותף לכולנו הוא ההלכה הפסוקה מדורי דורות. המהדר האמיתי לא פוסל את מי שלא יכול להדר כמוהו. גם הוא יהודי כשר. וכן באשר לנישואין וגירושין. גם הבד"צים מכירים בצורך לרכז את כל הרישומים במקום אחד. לכן הם מעבירים את רישומיהם לרבנות הראשית. חרף כל המחלוקות כולם מכירים בנחיצותה של מערכת מרכזית אחת למדינת ישראל, ובעצם לכל עם ישראל.

לצערנו, מעורבות פוליטית מיותרת גרמה לכך שבשנים האחרונות לא יושבים במועצת הרבנות הראשית גדולי התורה מהשורה הראשונה. לכן מעמדה נחלש במידה מסוימת. אך עם זאת, אין תחליף למוסד מרכזי ממלכתי אחד, לפחות מבחינה ארגונית. הוא העורך בחינות ארציות למשגיחי כשרות, לשוחטים ומוהלים,

לרבנים ודיינים ומפקח עליהם. הוא המארגן מערכת כשרות ממלכתית אחת. הוא הקובע מיהו יהודי ומיהו רב, מי נשוי ומי גרוש, מיהו מוהל ומי שוחט והוא המייצג את התורה כלפי הציבור הרחב, הממשלה ומערכת החוק והמשפט.

בכל הנושאים הללו וברבים אחרים שונה לטובה מעמד הרבנות במדינת ישראל מכל מקום אחר בעולם. כשם שזכינו ב"ה לעצמאות מדינית ישראלית, ואנו יכולים להתברך בכך שיצאנו מן הגלות לחיים חדשים ממלכתיים בארץ ישראל, כך עלינו להתברך בכך שיצאנו מהגלות, בה רבות מהקהילות ומהרבנויות המקומיות מנותקות אחת מחברתה, למסגרת רבנית ממלכתית אחת.

לצערנו, הגלותיות לא יצאה עדיין מאתנו, ולא כולם הפנימו את חשיבותו של מוסד מרכזי אחד לכולנו. גם כשיש ביקורת, אפילו אם היא מוצדקת, אין לפרק בגללה את המסגרת האחת ולחזור לגלותיות. תורת ישראל לא נשכרת, בלשון המעטה, מפירודים ומחלוקות, גם אם הן לשם שמים.

הדרך לגאולה השלמה, בה יתנוסס מקדש אחד בירושלים, ובו לשכת הגזית כמוסד תורני עליון ומרכזי, היא בצעדים מדודים, קמעא קמעא, הקמת הרבנות הראשית היא אחד מהם.

יום ירושלים כ"ח אייר תש"פ, ר"ג.